

Wprowadzenie

Współczesna edukacja, w tym przede wszystkim edukacja zawodowa – realizowana zarówno w formach szkolnych, jak i pozaszkolnych – jest uwikłana w różnorodne relacje ze swoim bliższym i dalszym otoczeniem społeczno-gospodarczym. Relacje te mają głównie charakter jednostronny, tzn. otoczenie wywiera wpływ na kierunki i programy kształcenia zawodowego – instytucje edukacji zawodowej są poddawane presji rynku pracy. Jest to zrozumiałe, jeżeli zjawiska charakterystyczne dla relacji: **kształcenie zawodowe – rynek pracy** rozpatrujemy w krótkim okresie. W dłuższej perspektywie liczymy na relacje dwustronne (zwrotne). Chcielibyśmy, by również instytucje edukacji zawodowej – poprzez swych absolwentów – oddziaływały na rynek pracy.

Myślenie o rozwoju kształcenia zawodowego w kategoriach strategicznych wymaga nie tylko rzetelnej diagnozy wybranych uwarunkowań społeczno-gospodarczych, ale też opartych na tej diagnozie prognoz.

Materiałów do diagnozy dostarczają przede wszystkim badania popytu na pracę. Przypomnijmy, że rynek pracy opisują dwa wzajemnie ze sobą powiązane elementy: **подаż pracy i popyt na pracę**.

Podaż pracy definiujemy jako liczbę faktycznych i potencjalnych pracowników – ogółem lub w określonym obszarze (zakresie) zawodowym. **Popyt na pracę** jest to liczba miejsc pracy (ogółem lub w określonym obszarze/zakresie zawodowym) oferowana przez gospodarkę.

Wyróżnienie zarówno w dziedzinie podaży, jak i popytu kategorii **ogółem** i w **określonym obszarze (zakresie) zawodowym** wynika z potrzeby akcentowania różnicy między ogólnymi relacjami wiążącymi podaż pracy i popyt na pracę (np. w skali całego kraju, bez względu na rodzaj działalności) a relacjami szczegółowymi, występującymi wyłącznie w jakimś obszarze (zakresie) zawodowym.

Popyt na pracę zależy od uwarunkowań społeczno-gospodarczych. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w przypadku projektowania kierunków rozwoju kształcenia zawodowego. One również są zdeterminowane aktualną i przyszłą (dającą się przewidzieć) kondycją społeczno-gospodarczą. Można zatem, pamiętając o nadrzędnej roli owej kondycji, rozpatrywać możliwości rozwoju kształcenia zawodowego na podstawie analiz popytu na pracę. Podstawowym celem takich analiz jest uzyskanie danych dotyczących dynamiki zmian w dziedzinie zatrudnienia (relacje: **przyjęcia – zwolnienia** w określonym czasie), a także, o ile to możliwe, uchwycenie przyczyn tych zmian. Są to więc analizy łączące badania typu ilościowego i jakościowego.

Badania popytu na pracę i monitoring tego zjawiska nie rozwiązują jednak wszystkich problemów, szczególnie w obliczu europejskiego rynku pracy i swobody przepływu pracowników. W tym zakresie pomocne mogą być wyniki badań nad dynamiką przyrostu miejsc pracy w tzw. obszarach intensywnego powstawania nowych zawodów w krajach Unii Europejskiej, a także nad implikacjami społecznymi i edukacyjnymi globalizującego się współczesnego rynku pracy.

Globalizacja jest bowiem procesem związanym – z jednej strony – z szybkim rozwojem technik i technologii informacyjnych oraz z wprowadzeniem ich do wszystkich niemal dziedzin naszego życia, z drugiej zaś z kulturowym różnicowaniem się, a zarazem

uniwersalizacją wzorów kulturowych, z procesem unifikacji wyrobów i zachowań ludzi jako konsumentów.

Owemu procesowi towarzyszy narastająca fala prymitywnych standardów kultury masowej i postaw konsumpcyjnych, fascynacja zasadą „mieć”, atrofia uczuć wyższych, utrata wrażliwości moralnej, „wypieranie” ze szkoły, w tym głównie ze szkoły zawodowej, kultury książki, kultury literackiej i estetycznej, wreszcie nazbyt powolny proces odradzania się w społeczeństwie polskim **etosu pracy** i wartości z nim związanych (odpowiedzialność, samodzielność, rzetelność, innowacyjność itp.).

Szkoła współczesna staje także przed kolejnym wyzwaniem, które jest następstwem sygnalizowanych uprzednio zjawisk i procesów, a mianowicie przed **standaryzacją** wielu dziedzin naszego życia, w tym kwalifikacji zawodowych i edukacyjnych. Przejawia się ona między innymi w:

- orientacji gospodarki krajów UE na rynek globalny,
- ujednoceniu działalności przedsiębiorstw,
- unifikacji wyrobów i usług, standaryzacji przepisów i procedur związanych z integracją UE,
- standaryzacji różnych obszarów edukacji, wynikającej ze wspólnej polityki oświatowej krajów UE,
- coraz silniejszej konkurencji na europejskim i światowym rynku pracy,
- przemianach istoty pracy ludzkiej i karier zawodowych.

Zasygnalizowane procesy i zjawiska stawiają przed edukacją, przed kształceniem zawodowym nowe, nieznane dotąd, zadania.

Współczesna edukacja musi sprostać – z jednej strony – dokonującym się przemianom społecznym, zwłaszcza w budowaniu, rozwijaniu i urzeczywistnianiu w Polsce idei społeczeństwa obywatelskiego, z drugiej zaś musi tworzyć nowy model szkoły zawodowej, reprezentującej wartości i ideały społeczeństwa informacyjnego, a więc szkoły kształtującej człowieka rozumiejącego świat, potrafiącego działać w nim, a równocześnie zachować własną tożsamość wśród innych obywateli Europy i świata.

Niniejsza praca jest próbą ukazania złożoności owych idei i wyzwań, a zarazem określenia wniosków, jak to zrobić. Składa się na nią siedem rozdziałów.

W pierwszym z nich omówiono ideę społeczeństwa obywatelskiego i zadania, które stają przed edukacją w Polsce, by tę ideę urzeczywistnić.

Rozdział drugi zawiera charakterystykę współczesnego rynku pracy i systemu edukacji oraz analizę rynkowych i edukacyjnych standardów kwalifikacji zawodowych.

W rozdziale trzecim zaprezentowano szkolny i pozaszkolny system kształcenia zawodowego, a w czwartym współczesne technologie kształcenia.

Dwa następne rozdziały poświęcono problemom jakości kształcenia oraz uznawalności dyplomów i świadectw w tym obszarze.

Ostatni rozdział ukazuje etyczne problemy edukacji i świata pracy.

Zasygnalizowana struktura pracy świadczy o tym, iż jej główne cele to ukazanie relacji między szkołą a rynkiem pracy na szerokim tle kulturowo-społecznym i gospodarczym.

Praca adresowana jest do studentów kierunków pedagogicznych specjalizujących się w zakresie pedagogiki pracy, pedagogiki społecznej, andragogiki, zawodoznawstwa, doradztwa zawodowego, częściowo także etyki, polityki oświatowej i społecznej.

Istotnym jej walorem jest – oprócz zakresu treści – także odmienność ujęcia od innych tego typu podręczników akademickich. Polega ona przede wszystkim na integracji treści z wynikami autorskich badań empirycznych.

*Andrzej Bogaj
Stefan M. Kwiatkowski*